

KUML 2019

KUML 2019

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab

With summaries in English

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Vrejlev Klosterkirkes middelalderlige bygningshistorie

AF PIA KATRINE LINDHOLT & MORTEN LARSEN

I Vejby Kirke, Hjørring amt, blev der i 1956 i forbindelse med istandsættelsesarbejder fundet en række teglsten i det murede alterbord, der bar forskellige indridsede motiver. Blandt billederne var en grundplan af en kirkebygning udformet som en treskibet basilika med fremtrædende kor og apsis samt apsider på sideskibene. Tegningen, der naturligt nok tiltrak sig interesse, blev i litteraturen opfattet som et billede af klosterkirken i Børglum udformet af en bygningskyndig middelalderlig teglstryger (fig. 1).¹

Opfattelsen var dengang baseret på, at dom- og klosterkirken i Børglum var blandt de bedst belyste middelalderkirker i Vendsyssel, der tidligt havde tiltrukket sig væsentlig faglig interesse. Påfaldende var det imidlertid, at domkirkens plan var konstrueret med tværskib – et forhold der manglede på den middelalderlige stregtegning – og at korsarmskapellerne i Børglum var afsluttet med ret østvæg og ikke med apsider.

Siden opdagelsen af de ornamenterede teglsten i Vejby er vor viden om Vendsyssels middelalderlige kirkebyggeri blevet markant forøget, og kirkearkæologiske iagttagelser gennem de seneste årtier har nuanceret vor viden betragteligt. I dag er der derfor ikke tvivl om, at stregtegningen næppe illustrerer domkirken for Vendelbo stift, men derimod en anden, kompleks kirke med tætte relationer til klostret i Børglum: Klosterkirken i Vrejlev. Siden den ældre middelalder havde der her stået en markant kirkebygning, som dannede rammen om et konvent af præmonstratensernonner. Klostret optræder først i skriftlige kilder fra 1253, men institutionen er givetvis ældre, ligesom bygningskomplekset, der dannede rammen om klosterlivet, gennemgik talrige faser i middelalderens løb. I denne artikel søges kirkens bygningshistorie fremlagt og diskuteret med udgangspunkt i både ældre og nyere bygningsarkæologiske undersøgelser.

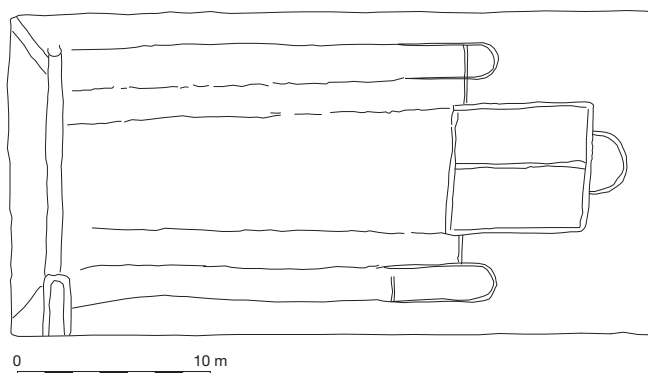

Fig. 1. Udtegning af den ornamenterede teglsten fra altret i Vejby Kirke. Opmåling i Vendsyssel Historiske Museum. – Streg: ML 2018.

The ornamented brick from the altar of Vejby church.

Kulturlandskabet omkring Vrejlev Kloster

Klosterkirken ligger i dag i et åbent og let bakket landskab; et udpræget landbrugsland. I den umiddelbare nærhed har arkæologiske undersøgelser i 1999–2000 afdækket et større bopladsområde fra vikingetid, ligesom mange detektorfund giver et indtryk af en rig bebyggelse i tiden før klostrets etablering.² Til trods for de ganske få og fragmentariske kilder fra området mellem Børglum og Vrejlev, er der imidlertid antydning af, at der her i vikingetid og tidlig middelalder har været en række rigdomscentre af stor betydning for både udviklingen af landsdelens domkapitel og klostervæsen.

Klostret i Vrejlev tilhørte præmonstratenserordenen. Ordensstiftelsen blev grundlagt i 1120'erne af den Hellige Norbert af Xanten og forstås bedst som en reform af augustinerordenen. Klosterfolket var præstevede, og ordenen fik stor udbredelse i Rhinlandet, hvor stiftelserne ofte var knyttet til domkapitlerne.³ I det gammeldanske område kendes præmonstratenserne fortrinsvis fra Skåne, hvor en række stiftelser viser nære relationer til ærkesædet i Lund.⁴ Derudover kendes ordenen fra Vendsyssel, hvor der blev grundlagt to klostre i henholdsvis Børglum og Vrejlev.

Klosterkirken ligger i dag isoleret fra de få bevarede middelalderlige klosterbygninger, men arkæologiske undersøgelser har påvist, at kirken udgjorde nordfløjen til et større klosteranlæg bestående af vest- og sydfløj, foruden en firefløjet korsgang og en udløberfløj.⁵ De erkendte middelalderlige klosterbygninger skriver sig alle fra middelalderens sidste årtier, men det vil forekomme sandsynligt, om de har afløst nogle ældre – endnu ukendte – bygninger, formentlig af træ (fig. 2).

Fig. 2. Ved Reformationen overgik klosteret i første omgang til kongelig ejendom, men i løbet af 1500-årene kom klosterbygningerne på private hænder. Kirken fortsatte sin eksistens som sognekirke, men sammenhængen med det øvrige kompleks forsvandt i 1500-årene, da vestfløjen og korsgangen blev nedrevet. Nu indgår to af de bevarede klosterbygninger i det eksisterende herregårdsanlæg, bl.a. klostrets oprindelige sydføj. Til trods for bygningens kontinuerlige brug, fornemmes de middelalderlige former stadig i gavlen og overstokværket. – Foto: PKL 2013.

By the Reformation, the nunnery had become royal property, but during the 16th century the cloistral buildings were sold to local noblemen. The church continued in existence as a parish church, while the west wing and cloister were demolished. Two of the surviving buildings – the south wing and an adjoining wing – are now incorporated into the present manor house. The Medieval details are still visible, despite the continuous use of the buildings.

Klosterkirkens udforskning

Den lidt særegne klosterkirke i Vrejlev tiltrak sig allerede tidligt antikvarisk interesse. I 1871 gennemførte J.B. Løffler udgravninger på alle kirkens sider med henblik på at lokalisere nedrevne dele af kirke og kloster. Resultaterne blev publiceret i *Kirkehistoriske Samlinger* i 1872-73 og markerer et af de tidligste eksempler på systematisk klosterforskning, hvor kirkens faser blev tolket og diskuteret (fig. 3).⁶ Løfflers artikel kom til at danne udgangspunktet for senere arbejder,⁷ men den blev først for alvor kritiseret og omtolket i forbindelse med Vilh. Lorenzens arbejde.

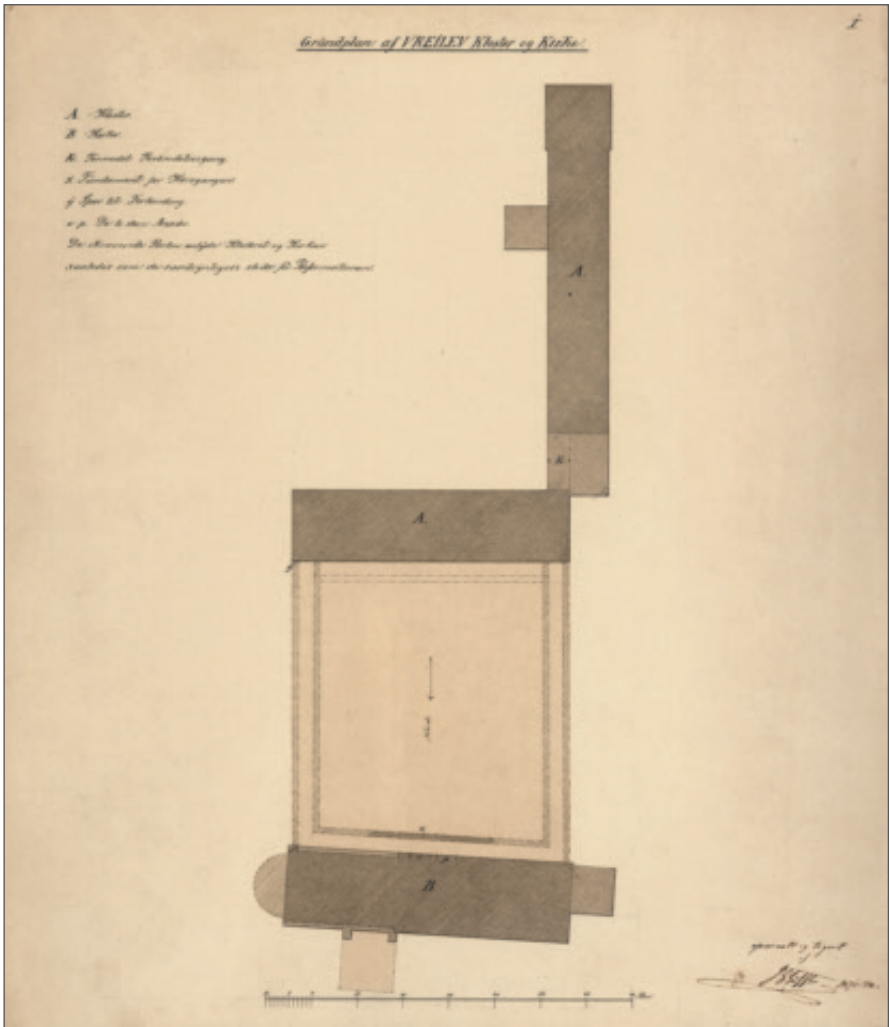

Fig. 3. I forbindelse med Løfflers arbejde fremstillede han en plan af klosteranlægget med angivelse af de forsvundne dele. Løffler var ikke bevidst om klosterkirkens mange faser og opfattede som konsekvens anlæggets udvikling mere enkelt. Syd er opad. – Tegning i Nationalmuseet 1871.

Ground plan of the nunnery produced by Løffler showing some of the demolished buildings. Løffler had a simpler interpretation of the nunnery's buildings history. South is up.

Lorenzen kom til at beskæftige sig med klostret i Vrejlev i to omgange – først i forbindelse med udgivelsen af *Danske Herregaarde* i 1922-23, og atter igen i 1925 i forbindelse med sin bearbejdning af *De danske Præmonstratenserklostres Bygningshistorie*. Hvor den førstnævnte primært tog udgangspunkt i det samlede bygningskompleks og dets historie i herregårdstiden efter Reformationen,

Fig. 4. Kirken set fra nordøst. Man fornemmer bygningens særegne udformning med vinduer i flere stokværk. – Foto: ML 2017.

The church seen from the northeast. One senses the building's distinct shape and disposition, with windows in several storeys.

behandlede sidstnævnte kirken som et væsentligt led i det middelalderlige kompleks og repræsenterer da også en meget omfattende bearbejdning. Kvaliteten af Lorenzens arbejde er svingende; der er ingen tvivl om, at han for sin tid var en eminent bygningsforsker, men materialet, som han havde til rådighed, og de faktiske iagttagelsesforhold på bygningen har gjort arbejdet med bygningen svært.⁸

Løffler havde mange uafklarede punkter vedrørende den romanske kirkes udformning og døjede med upræcise dateringer af kirkens forskellige faser, men disse problemer fandt delvist deres løsning i forbindelse med de iagttagelser, der blev gjort af Birgit Als Hansen og Morten Aaman Sørensen i forbindelse med istandsættelsesarbejder på kirken i 1980'erne og 1990'erne.⁹ En stor del af kirkens indvendige murflader blev afbanket og blotlagde derved det komplicerede murværk, og materiale blev udtaget af mur- og tagværk til datering ved termoluminescens og dendrokronologi. De mange iagttagelser blev desværre ikke publiceret i nævneværdigt omfang dengang, men blev inddraget i forbindelse med udarbejdelsen af et hovedfagsspeciale ved den daværende Afdeling for Middelalder- og Renæssancearkæologi, Aarhus Universitet, i 2013.¹⁰

Kirkens bygningshistorie

Bygningshistorien for den komplicerede og ombyggede kirke i Vrejlev lader sig bedst udlede på baggrund af bygningsarkæologiske undersøgelser af den stående kirkebygning (fig. 4). Det skriftlige kildemateriale til klosterets midlalders historie er af ganske beskedent omfang og ofte intetsigende i forhold til kirkens og klosteranlæggets fysiske forhold. Eksempelvis optræder klosterkomplekset i Vrejlev først i 1253 i en skriftlig kilde,¹¹ men kirken har allerede på dette tidspunkt stået i knap hundrede år.

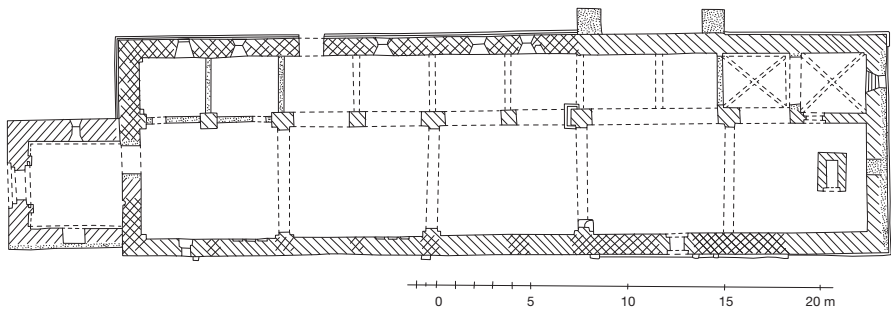

Fig. 5. Plan af klosterkirken med skraveringer efter Danmarks Kirker og med registrerings- og opmålingsniveau under sydsidens vinduer. Det endnu bevarede murværk fra den ældste kirke kan primært iagttages i kirkens nordmur. – Opmåling: Chas. Christensen 1925. Tolkning: PKL 2013. Streg: ML 2017.

Ground plan of the nunnery church with details of different phases (situation recorded through the lower storey).

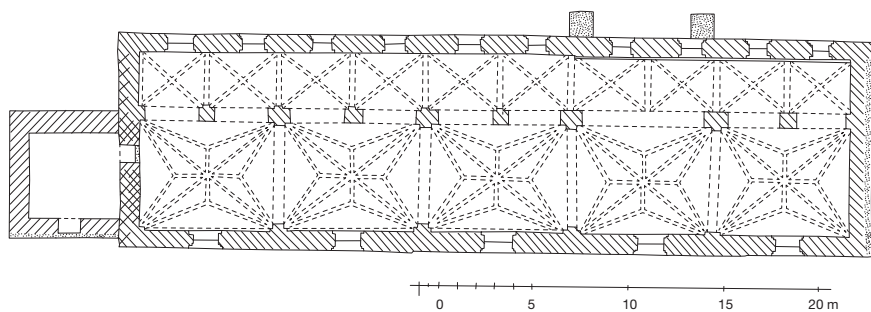

Fig. 6. Plan af klosterkirken med skraveringer efter Danmarks Kirker og med registrerings- og opmålingsniveau gennem sydsidens vinduer. Bemærk kirkens senmiddelalderlige tilføjelser, herunder hvælvene. – Opmåling: Chas. Christensen 1925. Tolkning: PKL 2013. Streg: ML 2017.

Ground plan of the nunnery church with details of different phases (situation recorded through the upper storey).

Bygningshistorien kan opdeles i en lang række mindre faser, men for overskuelighedens skyld behandles bygningen i det følgende i en række overordnede kronologiske perioder. Ældst er en romansk fase, der omfatter opførelsen af en stor kvaderstensbasilika i anden halvdel af 1100-tallet, efterfulgt af en række mindre faser kendetegnet ved mindre bygge- og genopførelsesprojekter i perioden 1200-1475, og endelig en større ombygningsfase omfattende middelalderens sidste årtier (fig. 5-6).

Den romanske kirke

I den stående kirkebygning er der bevaret spor af kirkens ældste fase i vestgavl, syd- og nordmur, og til trods for at store dele af det ældste byggeri i dag er nedrevet, har vi et godt overblik over den romanske kirkes udseende (fig. 7).

Den kvaderbyggede kirke har været udformet som en treskibet pillebasilika med fremskudt kor i samme bredde som hovedskibet og afsluttet i øst med apsider på kor og sideskibe. Koret har i det indre haft en længde på ca. 10 m uden apsis og målt 5,5 m i bredden svarende til hovedskibet.¹² Apsiden har dækket det meste af korets østgavl. Den romanske kirkes hovedskib, der i dag kan iagttages i kirkens tre vestligste fag, har haft en længde på ca. 22 m indvendigt og har gennem seks arkadeåbninger stået i forbindelse med sideskibene, der var af tilsvarende længde, men blot halv bredde. Sideskibenes afslutning mod øst har været domineret af mindre apsider.¹³

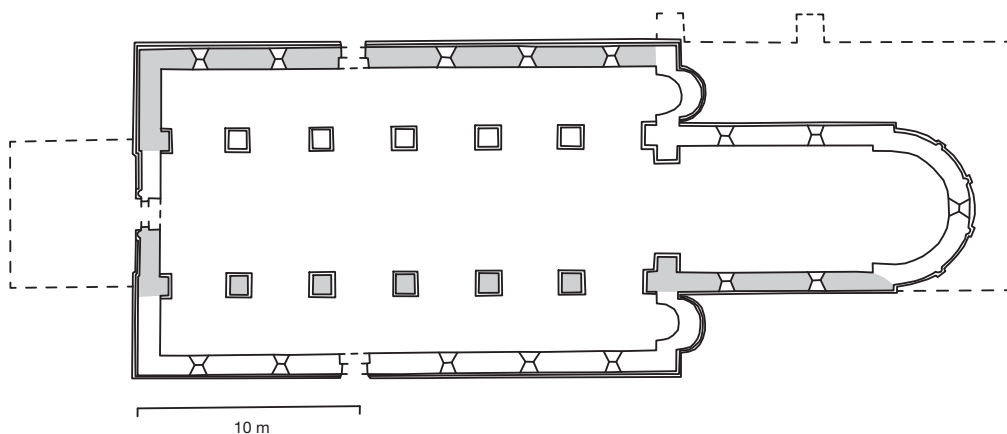

Fig. 7. Plan af kirken med angivelse af dens oprindelige romanske grundplan samt markering af ældre, bevaret murværk (grå raster). – Opmåling: Morten Aaman Sørensen 1990. Tolkning: PKL 2013. Streg: ML 2017.

Reconstructed ground plan of the Romanesque church with indication of preserved parts (grey).

Fig. 8. Den romanske dobbeltsokkel, der kendetegnede kirkens skib, er endnu synlig på bygningens nordside. Korpartiet var derimod rejst over en sokkel med omvendt faldende karnis. – Foto: PKL 2013.

On the north side of the church nave, the Romanesque double plinth is preserved. In contrast, the choir was built with a simpler plinth.

Bygningen var rejst over en fornem sokkel, der for korpartiet var udformet med omvendt faldende karnisprofil, mens den for hoved- og sideskibe var opbygget som dobbeltsokkel med attisk profil over skråkant.¹⁴ Murværket er rejst som kassemur med brug af store, veltilhugne kvadre i facaden og rå og kløvet kamp indadtil. Der er tale om et meget præcist og nøje udført kvaderstensarbejde (fig. 8).

Af den romanske kirkes døre er skibets nordre bevaret i tilmuret stand, foruden resterne af kirkens vestportal, men det ville være sandsynligt, om der også i skibets sydside har siddet en dør. Den bevarede norddør er udført med retkantede vanger og afsluttet med et rundbuet kilestensstik, der nok oprindeligt har omkranset et nu forsvundet tympanon.

Af kirkens romanske vinduer er blot enkelte træk bevaret til i dag. De har været små, smigede, højsiddende og rundbuede, og i det ydre været afsluttet med monolitoverligger. Ved restaureringen i 1987 blev en række af disse

afdækket – i koret har der givetvis siddet to vinduer i hver langside, i skibet har antallet korresponderet med fagdelingen.

Hvor murene på kor og skib forekommer udført med enkle træk, når bortses fra soklerne, er arkitekturen på apsider og vestfacade mere udviklet. Apsiderne er rejst med veltilhugne sokler svarende til de bygningsafsnit, de ligger op til.

Korets apsis var således rejst over en sokkel med omvendt faldende karnis. Den havde en stor diameter og har oprindeligt dækket for det meste af korets østmur. Apsidens facade har været opdelt i en række blændingsfelter opdelt af smalle halvsøjler, der har haft sit afsæt på små udspærrede plinte i sokkelpartiet. Hvor mange, og hvor tæt de har været placeret, er usikkert, men i den stående bygning findes der flere genanvendte kvadre fra både sokkelparti og halvsøjler, der modsvarer østapsidens runding, og til forskellig tid har lignende kvadre været observeret på kirkegården. Halvsøjlerne har under gesimsen løbet ud i en rundbuefrise, hvor enkelte kvadre er konstateret – bl.a. i et blomsterbed på herregårdens gårdsplads.¹⁵ Sideskibenes apsider har været rejst over attiske sokler, men det er i kvaderstensmaterialet ikke muligt at fastslå, hvorvidt sideskibenes apsider ligeledes var opdelt i blændingsfelter (fig. 9a-c).

I kirkens modsatte ende – vestfacaden – har bygmesteren ligeledes udfoldet sin kreativitet. Midt for hovedskibets centerlinje har en portal givet adgang til bygningen. Døråbningen har været rektangulær under en nu forsvunden tympanon, men vangerne var udformet af kvadre med udsparring til separate søjleskafter – de kan have været udformet i et andet materiale.¹⁶ Søjlerne har stået på baser med attiske sokkelprofiler, mens kapitælernes udformning er ukendte. Fra de to søjlers kapitæler har tre store kilestensatte rundbuer dannet rammen om vestfacadens blændingsarkitektur (fig. 10).

Om kirkens indretning i den ældste periode er der ganske få spor bevaret. Disse giver i højere grad antydninger af mulige forhold. Kirkens disposition er lidt bemærkelsesværdig, derved at nord- og syddøren er placeret noget længere mod øst i kirkens skib, end det kendes fra andre samtidige byggerier. Ligeledes er kirkens kor af en markant længde. Forholdet er blevet tolket som et udtryk for en bevidst planløsning, der har skullet tilgodese kirkens funktion som klosterkirke i en dobbeltklosterstiftelse.¹⁷ Med denne planløsning ville der i kirkens vestende – vest for nord- og syddør – være plads til et pulpitur eller lignende indretning for konventets nonner, mens det rummelige kor har dannet rammen om korherrernes messe. Forholdet kan ikke med sikkerhed bekræftes, men dobbeltklostre som fænomen er ikke ukendt indenfor præmonstratenserordenen, og skriftlige kilder giver en antydning af, at konventerne i Vrejlev og Børglum har det samme udspring, og først i 1200-tallet bliver opdelt i to separate klostre.¹⁸

Fig. 9a-c. a. Sokkelkvader med udspærret plint til halvsøjle, genanvendt i kirkens nordside. b. Rundet kvader med rest af halvsøjle, genanvendt i kirkens sydside. c. Kvader fra rundbuefrise på korets apside. Løsfunden kvader på herregårdens gårdsplads. – Foto: PKL 2013.

a. Ashlar from the choir plinth with traces of a pilaster base. b. Concave ashlar with remnants of a half-column. c. Ashlar from a round arch frieze.

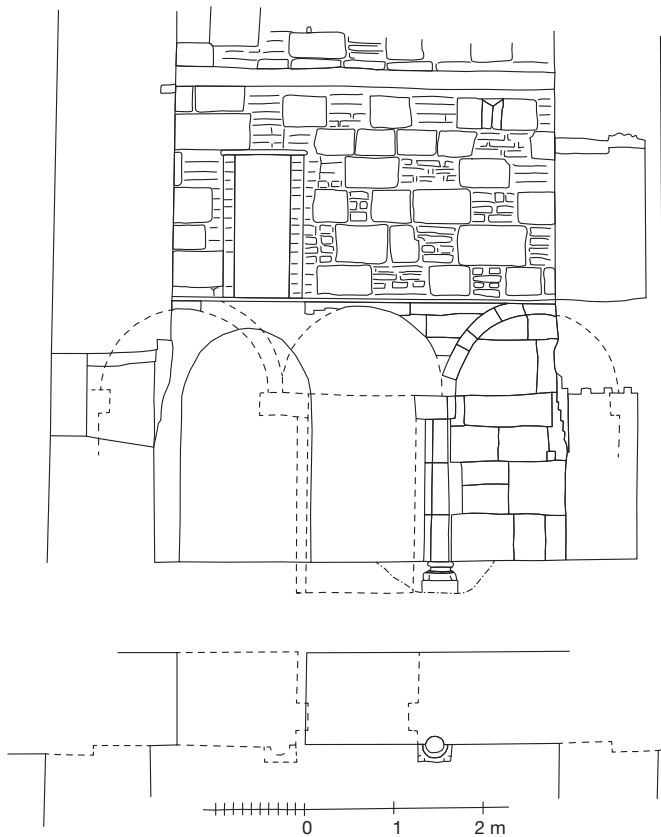

Fig. 10. Plan og opstalt af kirkens vestgavl, som den kan iagttages fra tårnet, med opstregning af den rekonstruerede vestportal. Bemærk det omsatte murværk i tårnets mellemstokværk, som skyldes reparationen efter branden i 1200-tallet. – Opmåling og tolkning: Morten Aaman Sørensen 1990. Streg: ML 2017.

Plan and elevation of the original west front seen from within the Late Medieval tower with details of the reconstructed portal. Note the rearranged ashlars in the second storey, a repair conducted after the church fire in the 13th century.

Den romanske klosterkirke i Vrejlev rummer en lang række stilistiske træk, hvis paralleller skal søges i 1100-årenes kirkebyggeri. På dette tidspunkt er et større kirkebyggeri i Vendsyssel givetvis kun at finde omkring domkapitlet i Børglum, hvor der i løbet af 1100-tallet må være rejst en domkirke – måske af kvadersten – der står som forgænger til den eksisterende teglstenskirke. Af netop den grund må kirken og klosterkomplekset i Vrejlev tillægges en væsentlig betydning som et vigtigt gejstligt centrum i ældre middelalder.

Klosterkirkens planskema finder sine paralleller blandt flere af 1100-årenes større kirkebyggerier. Således er den treskibede form uden markeret tværskib,

Fig. 11. Vestfacaden ved kirken i Bejstrup var ligesom Vrejlev opdelt i en række rundbuede blændingsfelter og kendetegnet ved et gennemført og præcist kvaderstensarbejde. – Foto: ML 2016.

Like Vrejlev, the west front of Bejstrup church was characterised by a strict architecture using round-arched blindings.

men med apsider i østenden af både det fremspringende korparti såvel som sideskibene ganske almindelig i den ældre stenbygningskunst, heriblandt fra en række af de tidlige frådrenskirker – bl.a. Sdr. Starup ved Haderslev Fjord (dendrokronologisk dateret til ca. 1100), Tamdrup ved Horsens (dendrokronologisk dateret til ca. 1125), eller de lidt ældre sjællandske eksempler fra anden halvdel af 1000-årene som eksempelvis Roskilde Vor Frue.¹⁹ Planløsningen kan imidlertid ikke dateres snævert og er også kendetegnende for en række monumenter i 1100-årenes slutning og 1200-tallets begyndelse.²⁰ Som de nærmeste paralleller til kirken i Vrejlev må fremhæves den hårdt restaurerede romanske tårnunderdel fra Bejstrup i Øster Hanherred, der har træk til fælles med Vrejlevs vestparti (fig. 11), samt i særdeleshed den himmerlandske kvaderstensbasilika i Skarp Salling, der rummer en lang række fællestræk i kraft af materiale, planform og arkitektur (fig. 12). Kirken i Skarp Salling gennemgik imidlertid en hårdhændet restaurering i 1884 og 1890-91, men på baggrund af ældre registreringer henføres den kronologisk til midten af 1100-tallet og formmæssigt til kredsen omkring domkirken i Viborg²¹ – hvilket ligeledes forekommer som det bedste sammenligningsgrundlag for klosterkirken i Vrejlev.

Kvaderbehandlingen og den raffinerede udformning på sokler og led ved klosterkirken har umiddelbart sine nærmeste paralleller i kredsen omkring domkirkebyggeriet i Viborg, og det skal da også bemærkes, at bl.a. sokkelformen i Vrejlev ikke har paralleller nord for Limfjorden.²² Brugen af den attiske og den karnisprofilerede sokkel er imidlertid kendetegnende for den første henholdsvis den anden hovedfase i domkirkebyggeriet i Viborg, der samlet har taget sin begyndelse før 1150 og forløbet frem mod 1200.²³

Et andet træk, som har mindelser til Viborgegnens granitarbejder, er vestportalens udformning med brug af kilestenssatte rundbuestik og søjleflankeret portal. Skønt motivet ikke har streng lighed med Viborgegnenes søjleportaler, forekommer den grundlæggende arkitektoniske idé ens, og brugen af store rundbuede blændingsfelter, søjler og halvsøjler, rundbuefriser og den attiske sokkel er alle træk, som finder anvendelse i domkirken i Viborg.²⁴

Interessant er også, hvorvidt den raffinerede arkitektur fik indflydelse på det øvrige kvaderstensbyggeri i Vendsyssel, men umiddelbart forekommer Vrejlevs betydning at være i mindre målestok. Den store kvaderstensbygning bærer en del pyntelige arkitekturtræk, der ikke genfindes i de vendsysselske kvaderstenskirker, der er mere anonyme i deres formsprog.²⁵ Som nævnt ovenfor genfindes sokkelprofilerne ikke nordenfjords, og ligeledes er brugen af

Fig. 12. Kirken i Skarp Salling set fra sydøst. – Foto: ML 2016.

The Skarp Salling church seen from the southeast.

søjler og halvsøjler et forholdsvist ukendt træk i Vendsyssel, hvor man skal til Bejstrup i Hanherrederne for at genfinde en lignende parallel. Et forhold, der kunne antyde en relation mellem Vrejlev og kvaderstensbyggerierne i særligt Sydvestvendsyssel, er forekomsten af apsider, der har et tyngdepunkt i Hvetbo og Øster Han herred.²⁶ Kirken i Ingstrup, Hvetbo herred, har da også rundbuefrise på apsiden i lighed med Vrejlev.²⁷

Dateringen af bygningens romanske fase må bero på de stilistiske træk, der er fremhævet ovenfor, da der ikke er præcise naturvidenskabelige dateringer at tage udgangspunkt i.²⁸ Med tanke på de fremhævede komparative eksempler er det tydeligt, at kirken i Vrejlev i planskema og strukturel opbygning i brede træk indpasses i 1100-årenes bygningskunst. Den mere specifikke arkitektur, som kommer til udtryk i sokler, portaler og blændingsfelter, peger mere direkte på en datering omkring 1100-tallets midte, men det skal understreges, at stilistiske dateringer kan have en bred margin (fig. 13).

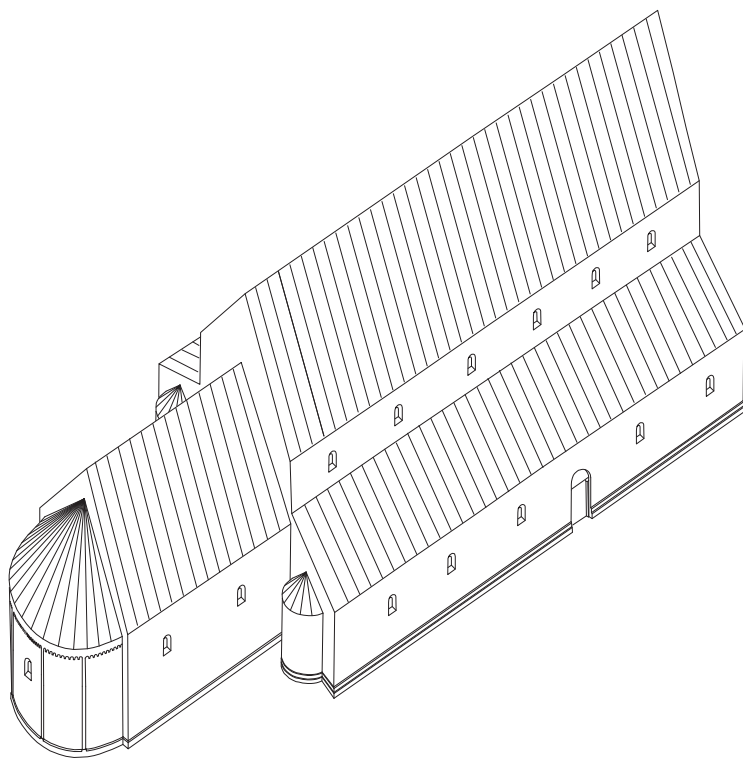

Fig. 13. Aksonometrisk rekonstruktionsforslag af kirken før branden i 1200-tallet.
– Tolkning: PKL og ML. Streg: ML 2018.

Axonometric reconstruction of Vrejlev church before the 13th century fire.

Branden og den romanske genopbygning

Efter blot få årtier sker der en markant forandring af den romanske basilika. Ildskørnede sten i bygningskroppen antyder, at kirken har været genstand for en ødelæggende brand, efter hvilken en del af kirkens murværk er blevet omsat. Forholdene er dokumenteret på kirkens vestgavl og nordside, hvor det er tydeligt, at store partier af det øvre murværk er blevet omsat (fig. 10). De omsatte partier er synlige derved, at man i opmuringen har anvendt skiftevis kvadre og teglsten oplagt i skakternsmønster.

Bygningen har i forbindelse med udbedringerne efter branden tilsyneladende ikke ændret form i nævneværdig grad. Dog bemærkes det, at de indre murflader i koret bliver sat i kvadre i stedet for rå og kløvet kamp,²⁹ samt at sideskibsmurene hæves en anelse og får nye vinduer indsat i et højere leje. Vinduernes form er fortsat af romansk type.

De ildskørnede kvadre blev iagttaget i forbindelse med restaureringen i 1987, og der blev i den forbindelse udtaget tre prøver til termoluminescensdatering. To af prøverne angav en datering til 1200-tallets første del, mens den sidste gav et resultat, der var 3400 år ældre.³⁰ Dateringsmetoden er noget usikker, men sammenholdt med de få stilistiske træk i de nye vinduer kan en datering for branden og genopbygningen sættes bredt til 1200-tallet.

Tilføjelser i begyndelsen af 1400-tallet

Efter kirkens genopbygning i 1200-tallet forekommer der ikke sikkert daterbare faser i bygningen før første halvdel af 1400-tallet. Fra denne periode skal der givetvis tilskrives to større ændringer i kirkerummet, dels indsættelsen af hvælv i koret, samt opførelsen af kirkens tårnparti.

Korets hvælv er ikke bevarede, men iagttagelser fra restaureringen i 1987 antyder, at der sekundært er blevet udsparet plads i murværket for i alt to fag krydshvælv. Om de blev realiseret er usikkert, og en sikker datering kan ikke gives (fig. 14).

Tårnet derimod er fortsat bevaret og rummer en række væsentlige detaljer. Ved opførelsetidspunktet har det stået centralt for kirkens vestgavl, og derved opretholdt bygningens symmetri. Det kvadratiske tårn, der er en anelse smalere end hovedskibet, er rejst delvist over kirkens vestgavl. Det udgøres af tre stokværk, hvor de to nederste har haft adgang til den nu forsvundne vestfløj i klostret såvel som kirkerummet, mens det øverste har lagt rum til kirkens klokker. Det nederste stokværk har haft karakter af forhal og har givetvis været planlagt for hvælv. Mellemstokværket har fungeret som bindeled for klosterfolket mellem dormitoriet i vestfløjens overstokværk og kirkerummet

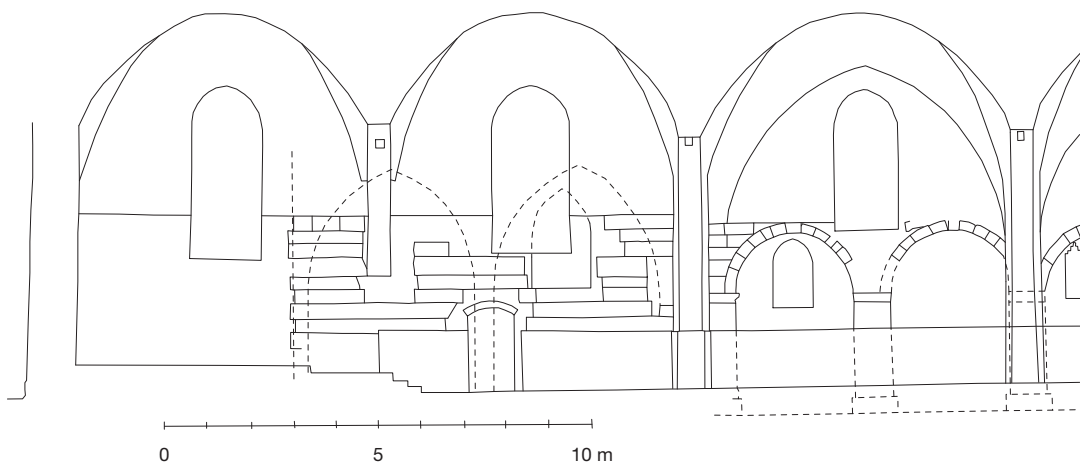

Fig. 14. Indvendig opstalt af kirkens sydmur med angivelse af de få spor efter en ældre overhvælving af koret. – Opmåling og tolkning: Morten Aaman Sørensen 1990. Streg: ML 2017.

Elevation of the interior of the southern wall showing the few traces of an earlier vaulting of the choir.

– indirekte antyder det, at der i kirkens vestende på dette tidspunkt må have været et hævet pulpitur til nonnerne.

Fra tårnets dørøverligger blev der i 1987 udtaget træ til dendrokronologisk datering. Træets sidste vækstår blev bestemt til 1428, hvorfor tårnet må være opført kort derefter.³¹

Den senmiddelalderlige ombygning

Mod slutningen af 1400-tallet blev kirken genstand for en markant omformning, der involverede en ændring af den romanske basilika til en asymmetrisk hallekirke; en form den i vid udstrækning har bibeholdt frem til i dag.

I forbindelse med ombygningen blev søndre sideskib fjernet, korets nord- og østside blev nedrevet tillige med kirkens tre apsider, mens arkadepillerne mellem hovedskibet og nordre sideskib blev nyopført, murene blev hævet, og der blev slået hvælv i hele bygningen. I plan fik kirken således en langstrakt rektangulær form, hvortil det ældre tårn sluttede sig. Langhuset, der fik de indvendige mål 38x9 meter, er opdelt i et bredt hovedskib mod syd og et smallere sideskib mod nord. Hovedskibet blev opdelt i fem tilnærmelsesvist kvadratiske fag, mens sideskibet blev opdelt i ti.

I forbindelse med ombygningen blev kvaderstensmaterialet genbrugt i nogen udstrækning (eksempelvis sokkelkvadrene), men som primært byggemateriale

fandt teglstenen anvendelse, bl.a. ved nymuring af vægflader, arkademuren og hvælvene.

De steder, hvor oprindelige eller genanvendte sokkelkvadre ikke fik anvendelse, blev murene rejst direkte fra jordsmon over syldsten uden reel sokkelmarkering. Som omtalt er murmassivet i overvejende grad gjort i teglsten i munkestensformat lagt i munkeskifte; i særligt den stående bygnings sydmur, der inkorporerer dele af den romanske basilikas søndre arkademur, findes brokker og tiloversblevne bygningskvadre anvendt (fig. 15). Det meget heterogene murværk er i dag skjult bag en kraftig puds, og det har i senmiddelalderen været dækket af den op mod kirken konstruerede nordre korsgang. Vederlag til korsgangens hvælv kan fortsat iagttages i facaden.

I kirkens sydmur er der i dag indsat fem brede, falsede og let spidsbuede vinduer. Nordmuren, der for en stor del omfatter den ældre nordre sideskibsmur, har bibeholdt en række af de ældre vinduer (fig. 4). Ved den senmiddelalderlige ombygning blev muren hævet og forlænget mod øst,³² i hvilken forbindelse en ny række højtsiddende vinduer blev indsat. De var alle brede, falsede og kendetegnet ved en svag spidsbue. Den stokværksopdelte vinduesdisposition, som karakteriserer nordsiden, har korresponderet med kirkerummets indretning i senmiddelalderen, hvor der har været gjort plads til et hævet pulpitur for nonnerne i kirkens vestafsnit.

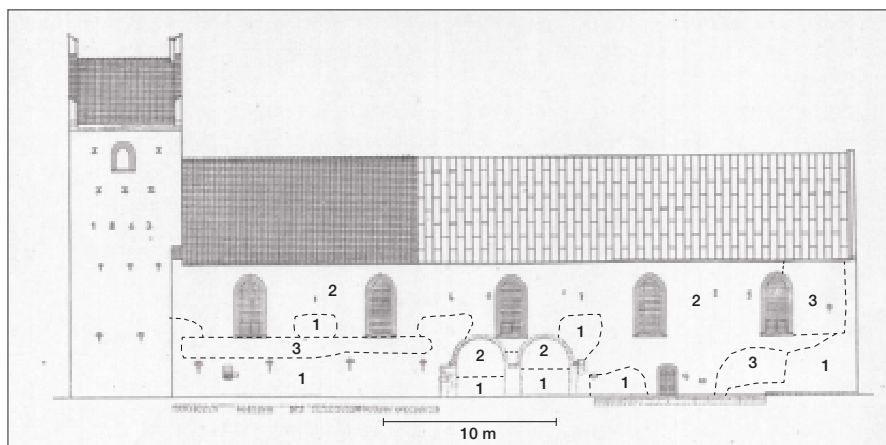
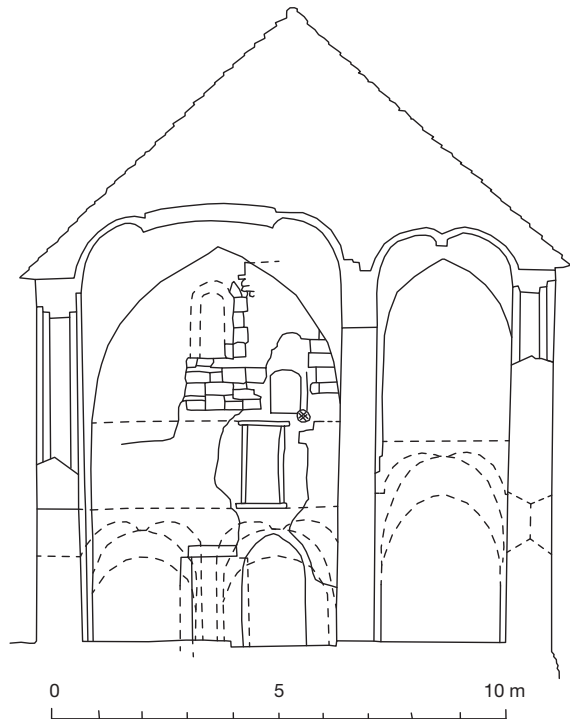

Fig. 15. Opstalt af kirkens sydside med skitsering af murværkets sammensætning. 1. Kvartersten. 2. Tegl i munkestensformat. 3. Nye tegl. – Opmåling: Chas. Christensen 1925 med tilføjelser af PKL 2013.

Elevation of the south side of the church. 1. Granite ashlars. 2. Medieval bricks. 3. Modern bricks.

Fig. 16. Opstalt af vestgavlen set fra kirkerummet med markering af ældre bygningsspor og rekonstruktion af nonnernes hævede pulpitur. – Opmåling: Morten Aaman Sørensen 1990. Streg: ML 2017.

Elevation of the interior of the west gable with reconstruction of the Late Medieval nunnery pulpit.

Adgangen til kirken udefra har i senmiddelalderen givetvis fundet sted gennem tårnrummet og for en tid videre gennem den oprindelige vestportal. Ved indsættelsen af et grundmuret vestpulpitur (jf. nedenfor) blev den oprindelige vestportal imidlertid tilmuret, og den nuværende dør blev gennembrudt (fig. 10). Hvorvidt den ældre nordportal stadig var i funktion i senmiddelalderen er usikkert. I koret blev der i sydmuren indsat en falsket fladbuet dør, der har givet adgang til klostrets korsgang.

Kirkens indre har været domineret af udformningen som hallekirke, hvor den nymurede arkadevæg med simple, spidsbuede arkader har formidlet overgangen mellem det brede hovedskib og det lidt smallere nordre sideskib. De nye facader er rejst med ganske enkle træk, når der ses bort fra enkelte nicher indsat i de tilmurede ældre arkadebuer i bygningens sydmur.

I østenden blev der i forbindelse med ombygningen etableret et nyt muret alterbord centralt placeret i hovedskibet. I sideskibets østende blev de to østligste fag indrettet i to stokværk, hvormed der i underetagen har været udsparet plads til et aflukket sakristi, mens det øvre stokværks funktion er noget usikker – det kan have fungeret som en art pulpitur i lighed med det, som fandtes i vestenden af kirken.

Nonnernes plads i klosterkirken har været placeret i kirkens vestende (fig. 16). I forbindelse med de senmiddelalderlige ombygninger af kirken (herunder tilføjesen af tårnet) blev der etableret en direkte adgang fra nonnernes vestfløj via tårnets mellemstokværk og videre gennem kirkens vestgavl til et pulpitur i kirkens vestende.³³ I forbindelse med den senmiddelalderlige ombygning blev pulpituret rejst i træ, men på et tidspunkt efter den store ombygning er pulpituret blevet genetableret i teglsten. Dette satte sig spor i kirkens nymurede vægflader og hvælpiller. Det murede nonnepulpitur var hævet til niveau med vestfløjens overstokværk og stod på fire fladspændte krydshvælv, der hvilede på en midterpille og med vederlag, der var udhugget i murværket.³⁴ Det er muligt, at hovedpulpituret har stået i forbindelse med en tilsvarende konstruktion i nordre sideskib, men de bygningsarkæologiske iagttagelser på dette sted tillader ikke en sikker vurdering.

I forbindelse med ombygningen blev der slået hvælv i hele kirkerummet. Hovedskibet blev overspændt af fem stjernehvælv (fig. 17), kendetegnet ved halvstenstykke kapper og retkantede ribber, der gennem en svagt markeret ansats løb af på smalle faldede hvælpiller. Sideskibet var overspændt med krydshvælv, ligeledes med halvstenstykke kapper og retkantede ribber.

Fig. 17. Kirkens indre blev i senmiddelalderen overspændt med fem store stjernehvælv. – Foto: PKL 2013.

During the Late Medieval period, the church was rebuilt with an elaborate star-shaped vaulting.

Den arkitektur, som dominerer den senmiddelalderlige ombygning, falder i tråd med både regionale og lokale træk. Kirkens overordnede halleform er et i dansk henseende fortrinsvist senmiddelalderligt fænomen,³⁵ der klarest kommer til udtryk i 1400-årenes birgittinerkirker i Mariager og Maribo samt ved koret i domkirken i Aarhus, men eksemplerne er påfaldende få.³⁶ Brugen af halleformen i Vrejlev er heller ikke gennemført, al den stund at skibene ikke er jævnbrede, og det kan overvejes, om ikke bygmesteren i senmiddelalderen har valgt løsningen som konsekvens af, at der har været en ældre og delvist genanvendelig bygningskrop at forholde sig til.

Kirkens overordnede arkitektoniske udførelse, der er karakteriseret ved en enkel formgivning og udelukkende med det almindelige teglstensformat som æstetisk virkemiddel, er imidlertid at genfinde i store dele af den danske og sydsandinaviske gotik i middelalderens sidste årtier. Og formgivningen er ganske karakteristisk også for lokalområdet, hvor de senmiddelalderlige klosterbygninger i både Vrejlev og Børglum netop har et meget enkelt præg med enkelte arkitektoniske finesser.³⁷

En anden og tydelig forbindelse til de lokale byggetraditioner er brugen af stjernehvælvet i klosterkirkens hovedskib. Skønt hvælvformen på ingen måde er særegen i forhold til det øvrige Danmark, er den tekniske udformning parallel med en række andre kirker i primært Vestvendsyssel og er vidnesbyrd om en lille lokal bygmestergruppe, der har været aktiv på egnen i 1400-årenes sidste årtier (fig. 18).³⁸ Fænomenet kendes fra bl.a. kirken i Jetsmark, hvor en kalkmalet indskrift henfører hvælvne til 1470'erne og antages at have sit udspring ved domkirken i Børglum, hvor det senmiddelalderlige skib blev overspændt med stjernehvælv i anden halvdel af 1400-årene.³⁹

Klosterkirkens indre bar naturligt nok præg af bygningens funktion som ramme om et nonnekonvent. Som nævnt var kirkens vestende indrettet med plads til nonnerne på et hævet pulpitur, først i træ og siden i sten. Fænomenet har haft den primære funktion at holde klosterfolket adskilt fra kirkens øvrige brugere – i dette tilfælde sognebørnene – der har haft plads på gulvet og benyttet en anden indgang. I koret mod øst har den præsteviede korherre, som vi kender til fra skriftlige kilder, forretet messen. Indretningen og opdelingen af klosterkirken på denne måde er kendt fra talrige nonneklostre fra dansk middelalder. Bedst undersøgt er nok det senmiddelalderlige pulpitur i benediktinernonnernes kirke i Schleswig, men fra en stor gruppe af norrøjske klostre er der direkte eller indirekte spor af en tilsvarende planløsning, bl.a. i Gudum, Asmild, Sebber, Ø og Hundslund. Sidstnævnte, der stilistisk hører til blandt 1200-årenes vendsysselske teglstenskirker, har givetvis siden opførelsen været disponeret for plads til et nonnepulpitur.⁴⁰

Fig. 18. Stjernehvælv i Vendsyssel. Gruppen har sit tyngdepunkt i Vestvendsyssel og skal ses i relation til de omfattende byggerier ved domkapitlet i Børglum. – Streg: ML 2017.

Star-shaped vaultings in Vendsyssel. The phenomenon is most common in western Vendsyssel and is probably related to the workshops that were active at the diocese of Børglum.

Som anført var det arkitektoniske udtryk, som præger hallekirken, kendetegnende for senmiddelalderen. Imidlertid er den danske sengotik karakteriseret ved et meget enkelt, nærmest minimalistisk formsprog, der ikke tillader sikre stilistiske dateringer. Der er dog tale om et formsprog, som er almindeligt i senmiddelalderens sidste årtier.⁴¹

I forhold til ombygningens datering kommer dendrokronologien imidlertid til hjælp, da der i forbindelse med istandsættelsesarbejderne i 1987 blev udtaget prøver til datering fra kirkens tagværk. Resultaterne viste, at de ældste bindbjælker dateredes til 1492-94,⁴² hvorfor det må antages at være sandsynligt, at den store ombygning blev afsluttet i løbet af 1490'erne.

Sammenfatning

Ved middelalderens udgang var det således en stor og nyindrettet kirkebygning, der udgjorde klostrets nordfløj. Bygningen inkorporerede dog bastante dele af stedets ældste kvaderstensbyggede basilika, og de mange mindre forandringer,

som var kommet til op gennem 1400-årene forud for den store ombygning, har da fortsat været aflæselige i bygningskroppen. I tilgift til den nyindrettede kirke blev der i middelalderens sidste årtier opført et omfattende klosterkompleks, der aktivt udnyttede flere af de tiloversblevne byggematerialer fra kirken.

Tendenserne i bygningshistorikken ved klosterkirken i Vrejlev adskiller sig således ikke i væsentlig grad fra andre kendte klosterkirker og er betinget af såvel generelle kulturelle og religiøse mekanismer som klostrets interne økonomiske og behovsmæssige forhold. Imidlertid tjener Vrejlev som et glimrende eksempel på, hvordan vidensniveauet drastisk kan ændre sig selv med små målrettede undersøgelser. Restaurerings- og istandsættelsesarbejderne i 1980'erne og 1990'erne, hvor den kraftige puds blev banket af murene, gav nogle gode iagttagelsesmuligheder, som helt grundlæggende ændrede den opfattelse af komplekset, som havde været fremherskende siden Lorenzens tid.

Ved Reformationen fandt de omfattende byggerier imidlertid deres afslutning, og i løbet af 1500-tallet blev klostergodset mageskiftet fra kongen til private hænder. Det centrale klosterkompleks blev nedrevet, og den situation, som kendes i dag – med kirken skilt fra de få bevarede klosterbygninger – blev en realitet.

NOTER

1. Trap. Hjørring Amt 1960, s. 319; Jensen & Nilsson 1994-95, s. 55-60.
2. De arkæologiske undersøgelser er for en stor del upublicerede, der henvises til originalmaterialet VHM236/1992 Vrejlev Kloster og VHM00222 Vrejlev Kloster, se dog også Andersen 2001 og Billeschou Juhl 2008-09.
3. Garner 1968, s. 19; Bond 1993, s. 153-154.
4. Lorenzen 1925, s. 5; Nyberg 2012, s. 285-287.
5. Den forsvundne vestfløj blev erkendt ved en undersøgelse i 1984, VHM097/1984 Vrejlev Kloster.
6. Løffler 1872-73.
7. Uldall 1905-07.
8. Lorenzens arbejde er dog siden blevet flittigt citeret, bl.a. Riemann 1947; Trap. Hjørring Amt 1960.
9. Bl.a. NM235/92.
10. Hovedfagsspecialet blev siden publiceret, se Lindholt 2017, og undersøgelserne i forbindelse hermed danner udgangspunktet for denne artikel.
11. Lorenzen 1925, s. 38.
12. Forholdene kan iagttages i kirkens nuværende sydmur, i hvilken store dele af det romanske kor indgår, jf. fig. 5-7 og 14.
13. Skønt ingen af kirkens romanske apsider er bevaret, forekommer det ganske sandsynligt, at både kor og sideskibe har været afsluttet med apsider. På kirkegården (og genanvendt i den stående bygning) findes apsider med attisk henholdsvis karnispro-

- fil, der modsvarer soklerne på kor og skib. Tilsvarende er sokkelkvadrene hugget i forskellige dimensioner, således at de attiske sokkelkvadre modsvarer en apsis med ydre diameter svarende til 2-2,5 m, mens karnisprofilen er markant større med en ydre diameter på 6-7 m (konstateret ved selvsyn).
14. Det kan overvejes, om løsningen med forskellige sokkelprofiler er bevidst udført, da der i det ydre hjørne mellem søndre sideskib og kor kan iagttages en sokkelsten med både karnis og attisk profil.
 15. NM389/53 s. 1-2, 5.
 16. Skønt Mackeprang i sin gennemgang af jyske granitportaler (Mackeprang 1948) ikke omtaler lignende eksempler, er brugen af vekslende materialer til arkitektoniske finesser (Mackeprang 1944, s. 26-41) samt brugen af spolier velkendt fra dansk middelalder (Norn 1986). Et andet og måske mere relevant fænomen bør fremhæves, nemlig brugen af polerede søjler, som det kendes fra krypten ved Viborg Domkirke.
 17. Tolkningen er præsenteret og diskuteret i Krongaard Kristensen 2013, s. 62; Lindholt 2017, s. 28-29.
 18. Tolkningen af de skriftlige kilder til forholdet mellem Vrejlev og Børglum er fyldigt beskrevet i Nyberg 2012, s. 288; Krongaard Kristensen 2014, s. 13.
 19. For en oversigt over de ældre jyske frådstenskirker henvises til Krins 1968 og Bertelsen 2016. Jf. også DK Århus Amt 9 2002, s. 5043-5176.
 20. Planskemaet finder også anvendelse i den teglstensbyggede Horsens Vor Frelser, der stilistisk henføres til 1200-tallets begyndelse. DK Århus Amt 10 2005, s. 5305.
 21. Storck 1903, s. 7-8; Trap. Aalborg Amt, s. 1240.
 22. Konstateret ved en gennemgang af beskrivelserne i Trap. Hjørring Amt 1960.
 23. Vellev 1981, s. 134-135; Krongaard Kristensen 1987, s. 46. Dateringen af domkirkens hovedfaser er baseret på en mangfoldighed af kilder, men skal dog stadig bruges med varsomhed grundet den heftige restaurering af kirken, som blev gennemført i 1800-tallet. Se evt. også Vellev 2017.
 24. Storck 1903, s. 12-13; Krongaard Kristensen 1987, s. 44-47.
 25. Trap. Hjørring Amt 1960, s. 45.
 26. Mackeprang 1944, s. 47; Wienberg 1997, s. 31.
 27. Beckett 1924, s. 116.
 28. Det skal dog fremhæves, at termoluminescensdateringer antyder, at kirken brændte i begyndelsen af 1200-tallet, hvorfor kirkens opførelse som konsekvens må tilskrives en ældre periode, jf. nedenfor.
 29. Hvorvidt både yder- og indermur i koret er nyopført fra sokkelhøjde i forbindelse med genopbygningen efter branden er usikkert, da ydermuren er kraftigt ombygget i senmiddelalderen.
 30. NM 186/88.
 31. NM 186/88; NNU j.nr. A6934.
 32. Forholdet kan bedst iagttages inde fra kirkerummet, hvor der ved forhøjelsen af murværket kan iagttages et tilbagespring.
 33. Lindholt 2017, s. 74-79.
 34. Fundamenter til midterpillen blev erkendt ved en mindre undersøgelse i kirken. NM 235/92.

35. Det skal dog bemærkes, at kirken i Haderslev og domkirken i Schleswig allerede i slutningen af 1200-tallet optog dette træk – givetvis under indflydelse af den lidt ældre Marielkirke i Lübeck. DK Haderslev Amt 1 1954, s. 78-79; Ellger 1966, s. 89-110.
36. Johannsen & Smidt 1981, s. 81.
37. Et særegent træk, som genfindes i klosterbygningerne i både Børglum og Vrejlev – og som bryder den ellers minimalistiske arkitektur – er brugen af fladbuede vinduer i høje rundbuede spejle. Formen genfindes også i regionens verdslige byggeri i 1500-årenes begyndelse (bl.a. på Voergård – se Vedsø 1984) og vidner om en lokal arkitekturtradition.
38. Larsen 2016-2017, s. 38.
39. Krongaard Kristensen 2014, s. 62.
40. DK Ringkøbing Amt 2 2010, s. 1043; Lorenzen 1933, s. 48; Lafrenz 1985, s. 235; Vellev 1990, s. 24; Mackeprang 1914, s. 145-146 (jf. også Bertelsen 2009 for en diskussion af de vendsysselske teglstenskirkers datering).
41. Allerede Lorenzen henførte ombygningen til tiden omkring 1500. Lorenzen 1925, s. 46.
42. NNU j.nr. A6934, s. 7.

LITTERATUR

- Andersen, Michael 2001: Priorinden Christines seglstampe og andre fund fra Vrejlev klosterkirkes losseplads. *Vendsyssel Nu & Da*, s. 22-27.
- Beckett, F. 1924: *Oldtiden og den ældre Middelalder. Danmarks Kunst I*. København.
- Bertelsen, Thomas 2009: Fra fattig landsbykirke til prestigebyggeri – nedtagningen af Mårup Kirke. *Nationalmuseets Arbejdsmark*, s. 71-90.
- Bertelsen, Thomas 2016: Storhed og fald. Den romanske frådstenskirke i Starup og Haderslevs første stenkirke. I: Tenna R. Kristensen (red.): *Haderslev – en købstad bliver til. Udgravninger ved Starup og Møllestrømmen*. Haderslev, s. 49-84.
- Billeschou Juhl, Lone 2008-09: Et usynligt mønster. En ornamenteret lansespids fra vikingetidens Vrejlev. *Vendsyssel Nu & Da*, s. 76-79.
- Bond, James 1993: The Premonstratensian order: a preliminary survey of its growth and distribution in medieval Europe. I: *In Search of Cult. Archaeological Investigations in Honour of Philip Rahtz*. Woodbridge, s. 153-185.
- DK = *Danmarks Kirker*. København 1933ff.
- Ellger, Dietrich 1966: *Dom zu Schleswig. Die Kunstdenkmäler der Stadt Schleswig 2*. München.
- Garner, H.N. 1968: *Atlas over danske klostre*. København.
- Jensen, Gert & Torben Nilsson 1994-95: De grædende børn. Nogle bemærkelsesværdige fund fra Vejby kirkes alter. *Vendsyssel Nu & Da*, s. 54-61
- Johannsen, Hugo & Claus M. Smidt 1981: *Danmarks arkitektur. Kirkens huse*. København.
- Krins, Hubert 1968: *Die frühen Steinkirchen Dänemarks*. Hamburg.
- Krongaard Kristensen, Hans 1987: *Middelalderbyen Viborg*. Aarhus.
- Krongaard Kristensen, Hans 2013: *Klostre i det middelalderlige Danmark*. Højbjerg.
- Krongaard Kristensen, Hans 2014: *Børglum Domkirke og Kloster i middelalderen*. Hjørring.
- Lafrenz, D. 1985: *Kirchen, Klöster und Hospitäler. Die Kunstdenkmäler der Stadt Schleswig 3*. München.

- Larsen, Morten 2016-2017: Svanesang – Vendsyssels klostre, deres bygninger og Reformationen. *Vendsyssel Nu & Da*, s. 28-41.
- Lindholt, Pia Katrine 2017: *Vrejlev Kloster. Et nordjysk præmonstratensernonnekloster*. Højbjerg.
- Lorenzen, Vilh. 1925: *De danske Præmonstratenserklostres Bygningshistorie*. København.
- Lorenzen, Vilh. 1933: *De danske Benediktinerklostres Bygningshistorie*. København.
- Løffler, J.B. 1872-1873: Vreilev Kloster og Klosterkirke. *Kirkehistoriske Samlinger* 6, s. 361-374.
- Mackeprang, M. 1914: En romansk Teglstenskirkegruppe i Vendsyssel. *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, s. 139-153.
- Mackeprang, M. 1944: *Vore Landsbykirker. En Oversigt*. 2. udg. København.
- Mackeprang, M. 1948: *Jydske Granitportaler*. København.
- Norn, Otto 1986: Vandrende søjler. *Sfinx* 9:4, s. 143-146.
- Nyberg, Tore 2012: Augustinkaniker och præmonstratenser i Danmark före ca 1200. I: Stephan Borgehammar & Jes Wienberg (red.): *Locus Celebris. Dalby kyrka, kloster och gård*. Lund, s. 279-290.
- Riemann, P. 1947: *Vrejlev Klosters Historie*. Hjørring.
- Storck, H. 1903: *Jydske Granitkirker*. København.
- Trap. *Hjørring Amt*. 5. udg. København 1960.
- Trap. *Aalborg Amt*. 5. udg. København 1961.
- Ulldall, F. 1905-1907: Vendsyssels ældste og mærkeligste Kirkebygninger. *Kirkehistoriske Samlinger* 5. rk, bd. III, s. 605-612.
- Vedsø, Mogens 1984: Det middelalderlige Voergård. *Bygningsarkæologiske Studier*, s. 29-40.
- Vellev, Jens 1981: Viborg Domkirkes vestfront. *hikuin* 7, s. 107-138.
- Vellev, Jens 1990: *Asmild Klosterkirke i 900 år*. Viborg.
- Vellev, Jens 2017: Viborg Domkirke. I: Lars Agersnap Larsen (red.): *Domkirkevarteret i Viborg. Viborgstudier* 1. Viborg, s. 85-146.
- Wienberg, Jes 1997: Enten – Eller. Apsidekirker i Norden. *hikuin* 24, s. 7-44.

UPUBLICERET MATERIALE

- NM186/88. Korrespondance og originaldokumentation i Nationalmuseet.
- NM235/92. Notat vedr. udgravning til nye pulpiturefundamenter i Nationalmuseet.
- NM389/53. Rapport fra besigtigelse i Nationalmuseet.
- NNU j.nr. A6934. Dendrokronologisk rapport i Nationalmuseet.
- VHM00222. Vrejlev Kloster, dokumentationsmateriale i Vendsyssel Historiske Museum.
- VHM097/1984. Vrejlev Kloster, beretning i Vendsyssel Historiske Museum.
- VHM236/1992. Vrejlev Kloster, beretning i Vendsyssel Historiske Museum.

The nunnery church at Vrejlev buildings history

By the end of the Middle Ages, the Premonstratensian nunnery at Vrejlev was characterised by a large and voluminous church. However, the Late Medieval building incorporated several features derived from a large Romanesque church established already in the mid-12th century. This article deals with the buildings-archaeological evidence, which provides a detailed overview of the site's complicated buildings history and thereby sheds light on an important ecclesiastical centre in Medieval Vendsyssel (figs. 1-6).

The church was originally constructed as a large three-aisled basilica, comparable with the existing church at Skarp Salling in Himmerland. The use of large granite ashlar, displaying a refined architecture,

signifies a trend and knowhow that could have originated in the larger workshops of Viborg cathedral. The construction of the church at Vrejlev probably took place in the second half of the 12th century (figs. 7-13).

In the 13th century, the church was damaged by fire, prompting repair works on the large building. During the 14th century there is no clear evidence for building activity on the site, but this increased markedly during the 15th century. A tower was erected in the 1420s, and during the final decades of the 15th century the church was completely rebuilt with bricks and converted into a large, two-aisled vaulted church displaying the architectural trends of the decades prior to the Reformation (figs. 14-18).

Pia Katrine Lindholt
Nationalmuseet

Morten Larsen
Vendsyssel Historiske Museum